

Renesans (odrodzenie, XVI wiek. 1453r. – 1600r.)

- **Antropocentryzm** (z gr. anthropos – człowiek i łac. centrum – środek) – pogląd filozoficzny i religijny, według którego człowiek stanowi centrum i cel wszechświata.
- **Humanizm** – nurt filozoficzny lub światopogląd oparty na racjonalnym myśleniu, który wyraża się troską o potrzeby, szczęście, godność i swobodny rozwój człowieka w jego środowiskach: społecznym i naturalnym.
- **Reformacja** – ruch religijno-polityczno-społeczny zapoczątkowany przez Marcina Lutra w XVI wieku, mający na celu odnowę chrześcijaństwa. Był reakcją na negatywne zjawiska, które miały miejsce w katolickiej hierarchii kościelnej, a także stanowił opozycję do katolickiej doktryny dogmatycznej.
- **Człowiek renesansu** – to określenie, które niejednokrotnie używane jest w codziennych kontaktach i weszło do języka potocznego. Oznacza ono osobę, która jest wszechstronnie uzdolniona, potrafi wiele rzeczy, nieobca jest jej wiedza z wielu różnych dziedzin.
- **Fraszka** (wł. frasca – gałązka, drobiazg, bagatela, błahostka) – krótki utwór liryczny, zazwyczaj rymowany lub wierszowany, o różnorodnej tematyce, często humorystycznej lub ironicznej (satyrycznej). Często kończy się wyraźną puentą.

Barok („perła o nieregularnym kształcie”, XVI – XVIII)

- **Marinizm** – styl poetycki stosowany często w literaturze barokowej. Charakteryzowała go efektowna forma utworu, nadużywanie metafor oraz różnorodne chwytów stylistyczne, takie jak: aliteracje, anafory, paradoksy, inwersje, parentezy, hiperbole i tym podobne, by osiągnąć pożądany efekt.
- **Sarmatyzm** – ideologia przyjęta i propagowana przez szlachtę polską od końca XVI do drugiej połowy XVIII wieku. Opierała się na przekonaniu, że szlachta polska pochodzi od Sarmatów – starożytnego ludu zamieszkującego początkowo między Dolną Wołgą a Donem. Po Sarmatach szlachta miała odziedziczyć umiłowanie wolności, gościnność, dobroduszość, męstwo oraz odwagę.

Oświecenie (XVII – XIX)

- **Bajka** – krótki utwór literacki zawierający morał (pouczenie), często jest wierszowany, czasem żartobliwy. Morał może znajdować się na początku (promythium) lub na końcu (epimythium) utworu albo wynikać z jego treści. Istotną cechą bajki jest alegoryczność.
- **Satyra** – gatunek literacki lub publicystyczny łączący w sobie epikę, lirykę i dramat (także inne formy wypowiedzi) wywodzący się ze starożytności (pisał je m.in. Horacy), ośmiesza i piętnuje ukazywane w niej zjawiska, obyczaje, politykę, grupy lub stosunki społeczne.
- **Hymn** (z greckiego hýmnos – pieśń pochwalna) – uroczysta i podniosła pieśń pochwalna o apotroficznym charakterze wypowiedzi, komponowana na cześć bóstwa, szczególnej osoby, wydarzenia, ojczyzny (kraju), a także idei.
- **Racjonalizm filozoficzny** (ew. racjonalizm metodologiczny, aprioryzm) (łac. ratio – rozum; rationalis – rozumny, rozsądny) – stanowisko filozoficzne, przede wszystkim w epistemologii akcentujące rolę rozumu i rozumowań apriorycznych w zdobywaniu wiedzy.
- **Empiryzm** (od stgr. ἐμπειρία empeiria – „doświadczenie”) – doktryna filozoficzna głosząca, że źródłem ludzkiego poznania są wyłącznie lub przede wszystkim bodźce zmysłowe docierające do naszego umysłu ze świata zewnętrznego, zaś wszelkie idee, teorie itp. są w stosunku do nich wtórne.
- **Scjentyzm** (od łac. scientia – wiedza) – zespół poglądów filozoficznych głoszących, że prawdziwą i w pełni uzasadnioną wiedzę o rzeczywistości dostarczają jedynie nauki przyrodnicze. Rozwinął się w drugiej połowie XIX wieku z empiryzmu i pozytywizmu. Za jego twórcę uważa się Augusta Comte.
- **Sensualizm** (z łac. sensus – zmysł) to pogląd filozoficzny głoszący, że wszelka wiedza pochodzi od wrażeń zmysłowych (poznanie odbywa się poprzez przeprowadzanie logicznych doświadczeń) i jest tylko bardziej lub mniej złożonym kompleksem spostrzeżeń.